

A MOLDVAI CSÁNGÓK SZOCIOLÓGIAI, EMBERJOGI HELYZETE NAPJAINKBAN. A PETRÁS INCZE JÁNOS CSÁNGÓ ALAPÍTVÁNY TEVÉKENYSÉGE

Nemzetközi fórumon a csángóság ügye

A Ceaușescu bukása utáni idők sok változást hoztak a csángóság életében. Az emberek nem félnek már annyira, de óvatosságuk tovább él és asszimilációjuk rohamléptekben folytatódik. A „janicsár” papok a helyükön maradtak és folytatják intenzív asszimiláló tevékenységüket. Kérlelhetetlenül ellenszegülnek a Európa Tanács javaslatainak és a Románia által is ratifikált nemzetközi egyezményeknek.

Az ezredforduló után némi pozitív irányt vett a csángóság jogainak kérdése. A magyar állam főiskolai tanulási lehetőséget biztosított az 1990-es évek elejétől egy maroknyi csángó fiatal számára. Közülük jónéhányan vissza is tértek Moldvába és ott megindult az értelmiségképződés (jelenleg néhány tucatnyira tehető a magyar nyelvű főiskolai képzésben részesültek száma). Megjelent egy szintén maroknyi vállalkozó is a csángóság körében. A román–magyar nyelvű *Csángó Újság* Sepsiszentgyörgyön jelent meg 1990 és 1992 között, majd *Moldvai Magyarságra* változtatta a nevét, kiadási helye pedig Csíkszereda lett. Sajnos csak igen kevés csángóhoz jut el és még annál is kevesebben olvassák ezt a nívós és értékes kiadványt. Értékes munkát fejt ki a Csángó Szövetség, de anyagi lehetőségei túlon túl is függenek a mindenkori magyar külpolitika jóindulatától.

Komlóssy József, a FUEV nem állami kisebbségvédő szervezet (NGO) akkori alelnöke egy – a Magyar Parlamentben 1998-ban tartott – csángókról szóló előadásom után megfogadta, hogy a csángók ügyét az Európa Tanács elé viszi. Felkérésére egy angol nyelvű dolgozatot írtam a csángóság helyzetéről, amivel azonmód be is indította a csángók ügyéért vívott harcot. 1998 nyarán bejártuk vele, feleségével és feleségemmel Moldova jónéhány falvát. Rendkívüli hozzáértéssel és lelkesedéssel látott neki áldásos diplomáciai tevékenységének. Budapesten a csángótámogatók

legkiválóbbjaival ismertettem meg. Közülük került ki az a tényfeltáró csoport, amellyel Komlóssy József 1999 nyarán újra Moldvába látogatott. Magával vitte Isohookana-Asunmaa asszonyt, Finnország volt oktatásiügyi miniszterét is.⁵¹

Komlóssy József és Tytti Isohookana-Asunmaa asszony munkájának gyümölcseként az Európa Tanács 2001-ben sikra szállt sajátos kulturájuk védelmében. A Miniszterek Bizottsága 2001. november 14-én megszavazta az Európa Tanács javaslatát a csángók anyanyelvi kultúrájának védelmére (*Recommendation No.1521/2001 of the Parliamentary Assembly on the recognition of the Csango minority culture in Romania*) és ajánlással

---

⁵¹ A helyi kiskirályok, a bákói prefektus, a tanfelügyelők és sok hivatalnok megpróbálták letagadni a csángók magyar nyelvét és megkérdőjelezni jogukat az anyanyelvi oktatáshoz. A helyi sajtó pedig, „Hátulról támad az Európa Tanács” című cikkében egyenesen kétségbe vonta a politikusok jogát, hogy (magánemberként!) a csángó falvakba látogassanak. Mindez szöges ellentétben volt a Román Oktatási Minisztérium pozitív hangú kijelentéseivel, miszerint a kultuszminisztérium célja a csángó kultúrártékek megőrzése. A román kultuszminiszter közölte velük, törvény van rá, hogy ha hét vagy több tanuló kéri anyanyelvének oktatását, akkor azt teljesíteni kell. Nem hét, hanem tizenhét család kérvényezte Klézsnén, hogy a magyar nyelvet vezessék be fakultatív tantárgyként. A bákói tanfelügyelő azonban kerek-perec megtagadta az engedélyezést.

A román politika mindent megtett azért, hogy a csángók ügye napirendre ne kerüljön az Európa Tanácsban. A szavazás előtt remekül időzítve elhelyeztek egy írást az Európa Tanács Kulturális Bizottságának padjaiban. Az írás címlapján Tytti Isohookana-Asunmaa neve szerepelt, így azt a látszatot kelteve, mintha ő írta volna. A második oldalon diszkrétén, kis betűkkel szerepelt a szerző, Jean Nouzille neve. Az első néhány oldal elolvasása után azonnal láttam, hogy a román egyháznak elkötelezett, annak minden hamis állítását felsorakoztató diverzióval állunk szemben. Jó angolsággal megírva, és irodalmi idézetekkel teletűzdelve. A nyilvánvaló célja az volt, hogy meggyőzzék az Európa Tanács kucsembereit arról, hogy: a csángók elmagyarosított románok, nyelvüknek semmi köze a magyar nyelvhez, a magyarok el akarják őket magyarosítani; hogy a magyar liturgia iránti kérelmeik kérdése a román katolikus egyház belügye, amiben kizárólag az „illusztris családból” származó Ioan Robu érsek illetékes dönteni; hogy a magyar nyelv oktatásának (holott csak fakultatív, idegen nyelv tanítását kérték) kérvényezése pusztán a magyar nacionalisták mesterkedése, ami ellen a csángók felháborodottan tiltakoznak; hogy a legjobb esetben is ezerötszáz csángó (itt a legutóbbi hírhedten hamisító népszámlálás adataira hivatkoznak) ügyével való foglalkozás fölösleges, sőt vétek lenne a feszült közép-kelet-európai helyzetben felvetni stb. A szerző azt állítja, hogy a csángók a moldvai katolikusok 1%-át teszik ki. A valóság az, hogy gyakorlatilag mind a 250 ezer moldvai katolikusnak csaknem teljes egésze csángó származású.

Megírtuk az írás cáfolatát, de bizony lehangoló munka olyanokkal vitatkozni, akik Dumitru Márтинаş „műveire” hivatkoznak szinte minden oldalon, hogy a legrangosabb román, finn, német és magyar nyelvészek és történészek egybehangzó állításait (amelyeket egyébként nagyobb részt elhallgatnak) „megcáfolják”.

fordult a román kormányhoz a csángók érdekében. Ennek fontos elemei a magyar nyelvű oktatás, sajtó és liturgia bevezetése.⁵²

Megnehezíti a csángóság jogainak érvényre juttatását, hogy a helyi hatóságok és a katolikus egyház újabb és újabb támadásokat intéz azok ellen az apró lépések ellen, amelyeket a csírájában megjelent helyi értelmiségiek vékonyka rétege igyekszik az Európa Tanács javaslatainak értelmében tenni.

Mára ugyanis kialakulóban egy vékonyka, fiatal értelmiségi réteg is, amely átlát a régóta folyó manipuláló, beolvasztó munkán és megpróbál tenni ellene. A Csángó Szervezet színvonalas honlapja értékes forrása a Moldvában történeteknek. Emellett érde- és jogvédő alapítványok jöttek létre, Klézsén faluházat és helyi lapot hoztak létre, amelyet Duma (István) András helyi költő szerkeszt. Pusztinában többek között Nyisztor Tinka néprajzos ápolja és kutatja a helyi hagyományokat. Magyar Ház is épült itt. Beindultak a kisebbségvédő politizálás csírái is. Egyfajta laza együttműködés jött létre az RMDSz-szel, ami sajnos a helyi hivatalnokok és újságírók sorozatos támadásaival jár. Sajnos gazdasági vonatkozásban nagyon kevés történt, pedig erősen kívánatos lenne, hogy a helyi kisipar felendüljön és elejét vegye az elvándorlásnak és a külföldi munkavállalásnak. Egy-egy helyi boltocska, pékség bár létrejött ugyan, de egyéb vállalkozások száma elenyésző.

A fiatalok népzenei táboraiban kialakulóban egy közös táncmuzika és hangszeres repertoár, amit mindegyikük ismer, függetlenül attól, hogy az illető melyik faluból származik. Ez a revival tendencia természetesen figyelembe veendő a gyűjtőmunkában.

Nagy jelentősége van a gyermekek szervezett magyarországi táboroztatásának, akárcsak a felnőttek magyarországi munkavállalásának.

Alapjában azonban el kell mondanunk, hogy a csángóság intézményrendszere (amennyiben lehet ilyenről beszélni) fejletlen és erőtlen.

---

⁵² Lukács Csaba számolt be róla a *Magyar Nemzet* hasábjain, hogy „az ezt megelőző vitákon Vadim Tudor, a Nagyrománia Párt vezére hazugsággal vádolta az előterjesztőket, hiszen csángók szerinte nem is léteznek, vagy ha vannak is, akkor alig kétezeren. A román képviselők igen nyers hangja élesen elütött a parlamentben addig használttól. Sok nyugat-európai képviselőt éppen ez az érthetetlen vehemencia győzött meg arról, hogy komoly a probléma”. (*Magyar Nemzet*, 2001. szept. 15.) Hozzáteendő, hogy a bukeresti érsek, Ioan Robu sem késlekedett beleavatkozni a vitába. Meglepő hangvételű levelet intézett az Európa Tanácshoz, amelyben a magyar nacionalisták mesterkedésének nevezte a csángó kérdés felvetését.

Semmiképpen nem elegendő emberi jogaik védelmére, kultúrájuk önerőből való megtartására. Azt mindeképpen nemzetközi segítséggel és a román állam jóakarásával kellene támogatni.

Csak részben lehet elfogadni az évszázadok által beléjük rögződött óvatosság és félelem tényét az érdekvédelmi szervezetek létrejöttének ilyen szerény voltára. Sajnos el kell ismerni, hogy a csángóság kollektív önbizalma, összefogási és önszerveződési hajlama egyelőre elég gyenge.

Harc a magyar nyelv oktatásáért

Az Európa Tanács javaslata kiemelt jelentőséget tulajdonít a magyar anyanyelvű oktatás bevezetésének a csángók körében. Ennek ellenére még a magyarnak mint külön, iskolaidőn kívül felvehető nyelvnek az oktatása ellen is valóságos hadjáratot indítottak. Néhány idézettel illusztrálom a magyaroktatás kálváriáját azokból a cikkekből, amelyeket a svédországi *Magyar Ház Híradó* (MHH) és *Híradó* (H) című lapban közöltünk.

Ezek legnagyobb része saját felvételekre alapoz, amelyek a kutatás számára hozzáférhetők a Hagyományok Házának archívumában (az adatközlők nevének közzétételétől érdekükben egyelőre eltekintettem), másrészt megjelent publikációkra, amelyek forrását cikkeinkben közöltük.

MHH 2000. december: „A bákói prefektus tanácsosa felkereste és rá akarta venni őket [azaz a magyar oktatást kérvényező családokat], hogy vonják vissza a magyar oktatás iránti kérelmüket. A magyarok el akarják foglalni őket – érvelt Nada Dumitru úr. Megvádolta a szülőket, hogy azért kérnek magyar oktatást, mert az RMDSZ lefizette őket.” Fenyegették az iskolán kívüli magyaroktatás vezetőit Pusztinán, Lészpeden és Külsőrekecsinben is.

MHH 2001. december: „A bákói tanfelügyelő, Livia Liliana Sibisteanu, Ioan Joca klézsei polgármester és helyettese, Petrica Codori, valamint három iskolaigazgató és egy rendőr társaságában, két órán keresztül hallgatták ki Istók Angelikát és Hoborici Rózsát, akiknél magyar oktatás folyik. Elkoboztak Magyarországon kiadott tankönyveket és a törvénnyel fenyegetőztek. Azt tanácsolták, hogy költözzenek Magyarországra, mert Klézse román falu. Higiéniai okokra hivatkozva betiltották a tanítást és 30 millió lejes (1200 Euro) büntetéssel, sőt rendőrségi házkutatással fenyegetőztek.”

Az MCSMSZ honlapjának *No comment* rovatában egy sor a magyar oktatás ellen elkövetett atrocitás olvasható:

„2006. február 5-én a polgármester indítványára és a helyi római katolikus pap segédletével Gajdár (Coman) faluban a vasárnapi nagymise után a faluban egyfajta »népgyűlést« hívtak össze, melyen a polgármester úr kifejtette, hogy a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége valamiféle illegális oktatási tevékenységet szándékszik a faluban szervezni...

2005 októberében Horodnic Adrian bákói tanfelügyelő Magyarfaluban ellenőrzést tartott és megállapította, hogy illegálisan tartják ott a magyarórákat. Azzal érvelt, hogy semmilyen dokumentum nem igazolja, hogy a falu anyanyelve a magyar lenne, ezért nem szabad ezt a tantárgyat az iskola órarendjébe foglalni, meg is tiltotta a helyi magyartanárnak, Kovács Melániának, hogy a katalógusba jegyeket írjon. Megjegyzendő, hogy Kovács Melániát ugyanazon bákói Tanfelügyelőség nevezte ki írásban magyartanárnak ebbe az iskolába két hónappal korábban...

2005. november 29-én a iasi-i római katolikus püspökség levélben közölte, hogy nem fogadja el azt a határozatot, melyben az Országos Diszkriminációellenes Tanács (országos állami szerv) elmarasztalta az egyházmegye vezetését a moldvai csángók által kért magyar nyelvű szertartások megtagadásáért. Az egyházmegye vezetői úgy tekintik, az állami hivatalok nem szólhatnak bele az egyház életébe...

A *Ziarul de Bacău*, Bákó megyei napilap a 2005. november 25-i lapszámában Anton Martin álnéven/művésznéven közölt írásában, melynek címe: Bűnös hallgatás ismét előveszi a régi lemezt, mely szerint a magyarok »nyereg alatt puhított húst ettek«.

Mindezek ellenére minden faluban egyre többen mernek dacolni az ijesztgetésekkel és adják be jelentkezésüket. Külsőrekecsinben elmesélték 2003-ban, hogy az igazgatónő kijelentette: amíg ő ott van, náluk ugyan nem lesz magyaroktatás. Mégis 2007-ben kapott információim szerint csak hét gyermek nem járt már a közel négyszáz gyerekből, úgyhogy egyszerűbbnek találták, ha kötelező tantárgynak minősítik a magyar nyelvet.

Mindenképpen javulást kell hoznia az Európa Tanács ajánlásának, legalábbis hosszú távon. A kezdeti megtorló intézkedésekről immár a csángó szervezetek jelentést küldenek Strasbourgba. Minden zaklatás ellenére körülbelül tizenöt faluban folyik magánjellegű magyartanítás, és 2002 őszétől Klézsén és Pusztinán hivatalosan is beleegyeztek az iskola-időn kívüli, fakultatív magyar nyelvoktatásba, 2003 őszére pedig legalább

hat faluban indult be a magyar nyelv tanítása. Ez a szám azóta is növekedett, 2004 őszi félévében olyan iskolaigazgatók is kénytelenek voltak beadni a derekukat, akik azelőtt kijelentették, hogy amíg ők ott vannak, addig garantáltan nem lesz magyar oktatás. A legtöbb helyen heti három fakultatív órát engedélyeztek, a tanítás előtt, reggel hét és nyolc között. A világon egyedülálló módon, közjegyzővel hitelesített jelentkezést követelnek a szülőktől, nehogy „a csángóságot elmagyarosítani kívánók” hamis aláírásokat adjanak be.

2007-ben érkezett a szomorú hír a mesés szépségű déli csángó dialektusú Nagypatak falu magyar oktatásával kapcsolatban (fent láttuk, hogy egyike azoknak a falvaknak, ahol a kettős sípszárú „síp” legtovább megmaradt):

Magyarellenes tüntetés készül Nagypatakon, írta Gazda Zotán, forrás: Sepsiszéki Székely Tanács, hírfelügyelő: <http://www.hunsor.se/hirfelugyelő>, 2008., HUNSOR medencefelügyelő:

„Nagypatak 2007 novemberétől működő oktatási helyszíne a Moldvai Csángómagyar Szövetségnek. Két magyarországi tanító, Maczó Balázs és Varga Máté vezet iskolán kívüli oktatást itt, jelenleg 30 fős gyermeklétszámmal. A magyar órák helyszíne egy, a szövetség által bérelt ingatlan, ahol a gyermekek teljesen szabad elhatározásból látogatják az órákat szabad idejükben, az állami oktatás után, délután 2 ill. 3 órai kezdettel. Az elmúlt három hónapban a gyermeklétszám gyarapodása azt mutatja, hogy szívesen érkeztek a magyar órákra a tanulók, az órák nagyon jó hangulatban teltek. Senkinek semmiféle atrocitásban nem volt része azáltal, hogy magyar oktatás, illetve tanulás folyik Nagypatakon.

2008. január elején hírt kaptunk arról, hogy az egyik romániai politikai párt nagypataki képviselői aláírásgyűjtést szeretnének szervezni a helyi magyar oktatás ellen. A birtokunkba jutott nem hivatalos információk szerint ezt a polgármester elé szeretnék volna terjeszteni. Ezt követően 2008. február 20-án a *Csángó kérdés a Koszovói helyzet kontextusában* címmel az 1 TV Bacău vitaműsört szervezett, ahová Hegyeli Attilát, a csángószövetség oktatási felelősét is meghívták. A műsorban az oktatási program vezetője nem csak meghívott, műsorbeli partnereivel beszélgetett, hanem a betelefonálók kérdéseire is válaszolhatott. Ekkor hozta tudunkra nyilvánosság előtt egy nagypataki származású fiatalember, hogy a faluban tucatnyi taggal, egy bejegyzés alatt álló szervezet a magyar oktatás megszüntetésén dolgozik. Felmérés készül a faluban, amelyben a Csángó Szövetség

tevékenységeinek jogosságát és hasznát firtatják majd, illetve tájékoztatják a lakosokat arról, hogy a gyerekeket kihasználva szövetségünk erőszakos elmagyarosítást végez. Ezzel párhuzamosan több román média orgánus is érdeklődött a helyszínen gyerekektől és szülőktől, hogy miért tartják jónak a magyar órákon való részvételt, ill. az eddig meg nem nevesített ellenszervezet vezetője is többször találkozott a magyarul tanulókkal és szülőikkel, és »felvilágosította« őket a rájuk leselkedő »veszélyekről«.

Sajnos a helyi állami iskola sem maradt semleges, helyet adva az egyik ilyen találkozásnak, amely során a gyerekeket igyekeztek lebeszélni a magyarórán való részvételről. 2008. február 26-án a szokásos délutáni magyarórán már csak egy gyermek jelent meg, aki elmondta, hogy többet nem tudnak hozzánk jönni, mert a román iskolában megfenyegették őket. Elmondása szerint a román- és a történelemtanár rossz érdemjegyeket helyezett kilátásba, amennyiben továbbra is látogatják a magyar nyelvű foglalkozásokat. 2008. február 27-én a falu több pontján kifüggesztettek egy színes plakátot, amelyben retorikusan kérdezik a helybelieket, hogy román avagy magyar föld-e Nagypatak, hogy tudnak-e a helybeli magyar foglalkozásokról. Ugyanez a plakát 2008. március 2-ára, vasárnapra, a nagymisét követően a templom előtti térre népgyűlésre hív, ahol a kialakult helyzetről esik szó majd. A plakátok megjelenésének estéjén a szövetségünk által bérelt házat kövekkel dobálták meg számunkra ismeretlen tettesek. Szövetségünk megkereste a polgármesteri hivatalt, amely nem támogatja az ellentüntetést, és hivatalosan nem tud a vasárnapi közterületen szervezendő akcióról. Így arra nem bocsátott ki semmiféle engedélyt sem.

A Moldvai Csángómagyar Szövetség tiltakozik az ellen, hogy a szövetség céljaival egyet nem értő csoportosulás ilyen erőszakos módon próbálja véleményét ráerőszakolni egy egész közösségre. Reméljük a vasárnapi gyűlés/tüntetés résztvevői képesek lesznek megmaradni az európai normák adta keretek közt és nem fajul el a helyzet úgy, ahogyan ez sajnos már néhányszor más településeken megtörtént.”

Gazda Zoltán, a Sepsiszéki Székely Tanács titkára

Magyar EP-képviselők tiltakoznak a csángók megfélemlítése miatt.
forrás: MNO.hu, erdon.ro, hírfigyelés: <http://www.hunsor.se/hirfigyelő>, 2008., HUNSOR medencefigyelő:

Olajos Péter (MDF), Duka-Zólyomi Árpád (MKP), Gál Kinga (Fidesz), Sógor Csaba (RMDSZ) és Tőkés László (független) európai parlamenti

képviselők sürgős, írásbeli választ igénylő kérdéssel fordultak az Európai Bizottsághoz a romániai Nagypatakon folyó iskolán kívüli magyar nyelvoktatás ellehetetlenítése és a csángó magyar diákok megfélemlítése miatt...

A képviselők szerint a fenti eset súlyosan sérti az Európai Unió alapjogi chartájának 22. cikkét, amely kimondja, hogy az Unió tiszteletben tartja a kulturális, vallási és nyelvi sokféleségét, ezért a bizottság sürgős intézkedését kérték a hasonló jelenségek megakadályozására a 2007. január 1. óta uniós tag Romániában. A benyújtott petícióra válaszolt az Európai Parlament Kisebbségi Ügyek Főbizottsága (High Commission on Minority Affairs) és közölte, hogy írásban fogja felszólítani Romániát a moldvai csángómagyarok anyanyelvoktatásának biztosítására (MCSMSZ honlap, 2008. márc. 6.). A cikkből megtudjuk azt is, hogy a 9000 csángó iskoláskorú gyermek közül mindössze 1500 részesül némi magyaroktatásban.

A Magyar Országgyűlésen is napirendre került a csángóság magyar oktatásának kérdése. Döntés született arról, hogy a bukaresti Magyar Nagykövetség és a csíkszeredai Magyar Konzulátus képviselői rendszeresen el fognak látogatni Nagypatakra. A Magyar Országgyűlés elnöke 2008 áprilisában többek között Nagypatakra is ellátogatott. Itt a helyi magyartanár, Varga Máté elmondta, hogy a megfélemlítési botrány után a diákok lassan-lassan visszatérnek a magyaroktatáshoz, bár sokan még félve és titokban teszik ezt (MCSMSZ honlap, 2008. máj. 27.).

A nagypataki atrocitásokhoz hasonlóan az alábbi eset is azt bizonyítja, hogy az az idő elmúlt, amikor teljességgel figyelmen kívül lehetett hagyni a csángóság emberi jogait. A klézsei papság magyarelleses hozzáállása ugyan egyelőre tapodtat sem változott, de a Csángó Szövetség nem hagyta annyiban a dolgot és a Diszkriminációellenes Tanácshoz fordult a 2008-ban szinte hihetetlenül hangzó viselkedés miatt, amely immár egy EU országban történt meg:

MCSMSZ honlapja, 2008. június 12. *Klézsén járt a Diszkriminációellenes Tanács*

„A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége nemrég eljuttatott egy vizsgálati kérelmet a Diszkriminációellenes Tanácshoz (CNCD) Bukarestbe. Ebben a Klézsen történt, szerintünk diszkriminatív egyházi intézkedésre hívtuk fel a CNCD figyelmét, ott ugyanis a helyi papság kijelentette a gyerekeknek, hogy aki iskolai magyarórákra jár, az nem vehet részt az idén nyáron esedékes bérmálkozáson.

Június 11-én a CNCD két munkatársa Klézseré látogatott, ahol az iskola vezetésével, a helyi vallásanárral, a papsággal, a helyi magyartanárral (Istók Angélával) és fél tucatnyi szülővel találkozott. Látogatásuk aktuális volt, hiszen a két klézsei pap egyáltalán nem gondolta meg magát: legutóbbi vasárnapi miséiken ismét a »magyar veszély« volt a fő témája a prédikációnak, ezeken tanárunkat név szerint is emlegetve igen negatív színben beszélt a magyar nyelvről, kultúráról, biztatva a szülőket, hogy vegyék ki gyerekeiket a magyarórákról.

A CNCD munkatársainak elmondása szerint egy későbbi időpontban közlik döntésüket, látogatásuk csupán az információszerzést szolgálta.”

MCSMSZ honlapja 2008. május 27. *Bérmálkozol vagy magyarórára jársz?*

„2008. május 8. óta a klézsei plébános (Pascariu Augustin) és segédje (Hodea Cristian) szakadatlan azon dolgozik, hogy megszüntesse az iskolai magyar csoportokat. A bérmálkozásra készülő gyerekeknek rendszeresen elmondják a felkészítők során, hogy aki magyarórákra jár, az nem vehet részt a bérmálkozáson. Miután ez a szóbeli fenyegetés kevésnek bizonyult, az említett egyházi személyek az iskolai vallásórákon is folytatták »felvilágosító kampányukat«, amely keretében fenyegetésekkel és képtelen hazugságokkal próbálták a gyerekeket rávenni, hogy írásban kérjék az iskola vezetésétől, hogy őket ne tekintsék a továbbiakban a magyar anyanyelvi órákat látogató diákoknak. És mindezek ellenére még mindig voltak olyanok, akik nem vonták vissza kérvényeiket, így határidőt szabtak a gyerekeknek: kedden reggel 8 órakor ott lesznek ők is az iskola titkársága előtt és szeretnék látni, hogy ki az, aki magyarórára megy és ki az, aki bérmálkozni szeretne, azaz hozta visszavonó kérvényét iktatás céljából. A 46 iskolai oktatásra beiratkozott gyerek közül nagyon sokan megírták maguk visszavonó kérvényüket és bár tanárunknak sírva mondták, hogy ők szeretnének járni magyarórára, félelmükben most mégse merik ezt megkockáztatni, hiszen a klézsei közösség számára a bérmálás szentsége rendkívül fontos.

Tanárunk (Istók Angéla) személyesen felkereste a helyi papokat, akik megerősítették: nem értenek egyet a magyarórákkal, és mindent el fognak követni, hogy a klézsei iskolában megszűnjön a magyar nyelv oktatása. Egyházhoz nem illő viselkedésükkel és mondataikkal tanárunkat is megbántották.

Szövetségünk ez ügyben a bukaresti Diszkriminációellenes Bizottsághoz fordult panasszal, ugyanis azt gondoljuk, hogy egyértelmű diszkrimináció eltiltani a bérmlástól olyan katolikus vallású gyerekeket, akik ilyen vagy olyan nyelvórán vesznek részt legális keretek közt.

Ugyanakkor Solomon Adrián elnök, valamint tanárok és szülők május 23-án Iași-ba mentek Petru Gherghelt keresve az előre egyeztetett fogadóóra idejében. Bár Őszentsége nem volt elérhető, a küldöttség panaszlevelet a püspökség titkárságán hagyta, és kérte, hogy a következő hétre újabb időpontot adjanak az MCSMSZ küldöttjeinek.

A püspöknek címzett levélben is kihangsúlyoztuk, hogy a klézsei eset mellett az utóbbi időben más helyszíneken is felerősödtek a római katolikus egyház helyi képviselőinek támadásai a magyar nyelvet tanuló gyerekekkel, a magyar kultúrát ápolókkal szemben, így Diószegen, Lészpeden és Budán is voltak hasonló kirohanásaik a papoknak főleg a szentmisék keretében.

A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége elítéli a Katolikus Egyház helyi képviselőinek kultúraellenes, az emberi jogokat földbe tipró, középkorias magatartását, és minden eszközzel megpróbálja megkeresni a békés, Krisztus örökségével összhangban levő megoldást az egyház szolgálvaival együtt.”

Lássuk végül az oktatásra vonatkozóan az *Amerikai Külügyminisztérium emberi jogi jelentése a csángókról*, forrás: Erdély Ma, csango.ro, hírfigyelés: <http://www.hunsor.se/hirfigyelo>, 2008., HUNSOR medencefigyelő) 2008-ban megjelent adatait:

„Megjelent az Amerikai Külügyminisztérium legújabb emberi jogi jelentése a 2007-es évre vonatkozóan. A romániai jelentésben kétszer is megemlíti a moldvai csángókat, egyrészt a vallási szabadság korlátozása, másrészt az oktatás kapcsán. Az első témához kapcsolódóan a következő áll a jelentésben: a római katolikus csángó közösség, egy magyar dialektust beszélő etnikai csoport szerint a jászvásári római katolikus püspökség továbbra is elutasítja a vallási szertartások magyarul történő megtartását. Mindez annak ellenére történik, hogy a CNCD (Diszkriminációellenes Bizottság, Bukarest) egyik 2005-ben született döntése alapján, az anyanyelven történő istentiszteletek megtagadása a vallási szabadság korlátozását jelenti. Az oktatás kapcsán megjelennek a 2007/2008-as tanévre vonatkozó adatok, vagyis, hogy a moldvai régióban élő római katolikus csángó kisebbség, közösség folytatta az államilag finanszírozott magyar

nyelvi iskolai csoportok működtetését. Ez a fajta oktatás 14 helységben működik, és 988 tanuló részesül magyar nyelvi oktatásban. A jelentésben kitérnek arra, hogy 66 diák azonban nem részesülhetett ebben az oktatásban, mert egy iskolai és helyi hatóságok által folytatott megfélemlítési kampány következtében a szülők visszavonták a kérvényeiket. A meg nem nevezett települések Gajdár és Lujzikalagor, ahol jelenleg a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének három tanára iskolán kívüli tevékenységeket tart a gyerekeknek. Az előző évi jelentésben még szerepelt, hogy 7900 diáknak nem volt hozzáférése a magyar nyelvi oktatáshoz. Bár erre most nem térnek ki, a helyzet azóta csak keveset változott. Moldvában mintegy 9000 gyerek ért/beszél magyarul, és ebből jelenleg 19 településen 1400 diákot tanítunk magyar nyelvre. Így a magyarul tudó gyerekeknek alig több mint a 10%-át érinti az oktatási programunk. További 30 településen kellene elindítanunk az oktatást, amíg még anyanyelvként tanítható a gyerekeknek a magyar nyelv.”

Nagy a jelentősége az iskolán kívül, magánházakban tartott magyaroktatásnak is, de az EU kisebbségi törvényei alapján annak állami kereteit kellene elsősorban biztosítani. Amint Hegyeli Attila oktatási felelős rámutat a MCSMSZ honlapján (2007. július): „Az érvényben levő oktatási rendelkezések szerint román tannyelvű iskolában is tanítható az »anyanyelv« nevű tantárgy, amely óraszámja heti 3 (néhány esetben elértük, hogy 4) órában van meghatározva és ún. főtantárgyként kerül a tanintézmények órarendjébe és helyi tantervébe. Mindez azonban csak azokra a gyerekekre vonatkozik, kiknek a szülei az előző tanév folyamán írásban kérték a magyar nyelv anyanyelvkénti tanításának bevezetését az iskolában”.

Elgondolkoztató, hogy az Európa Tanács ajánlásához képest igen szerény kérelmek is ilyen kemény ellenállásba ütköznek. A csángó anyanyelv megmentését csak teljes magyar nyelvű iskolahálózattal lehetne elérni. Erről pedig szó sem esett. Mindössze iskolaidőn kívüli (a nép humora hajnali magyar óráknak nevezte el ezeket), heti két-három órás magyar nyelv oktatást kérvényeztek azok, akiknek ezt halálos bűnütköl rótták fel hatalmasodó elnyomóik. Egyelőre tehát határozottan megállapítható, hogy Románia távolról sem hajtotta végre az Európa Tanács javaslatának töredékét sem.

Erősen kétséges, hogy az említett „fukar kezekkel mért” állami és az államilag nem támogatott próbálkozások megállíthatják-e a csángó kultúra és nyelv végleges kipusztulását. Alighanem csak teljes magyar nyelvű

iskolák menthetnék meg a magyar anyanyelvet. Ezek kérdése eddig föl sem merült igazán, középiskolai vagy főiskolai szinten pedig magyaroktatásnak nyoma sincs Moldvában. A fiatalságot román nyelven éri az urbanizáció, a modern élet és globalizálódás folyamata. Anyanyelvüket lassan a papok és tanítók hatása nélkül is kezdik szégyellni.

Atrocitások, törvénytelenések

A papok és helyi „kiskirályok” mesterkedése olykor olyan szomorú „sike-
rekhez” vezet, mint a klézsei magyarverés 2001-ben.

Ioan Joca (eredeti nevén Zsóka János) polgármester, a klézsei katolikus plébánossal és a Nagy-Románia Párt helyi főnökével, valamint a prefektúra igazgatójával, Dumitru Nada úrral egy leitatott román bandát uszított a Klézsébe érkező vendégekre. Az Oktatási Minisztérium és a bukaresti Kisebbségi Hivatal magyar nemzetiségű szakembereiből, valamint a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének két hölgytagjából álló hattagú felmérőcsoport a magyar nyelvű oktatás iránti igény kérdésében szándékozott terepszemlét tartani. Többet közülük durván bántalmaztak, köztük egy jó barátomat, aki később részletesen elmesélte a történeteket (a vele készített interjú a Hagyományok Házában érhető el). Mindez azután, hogy az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága megszavazta a csángó kultúra védelmét!

A külsőrekecsini pap 2003 márciusában „Júdás pénzének” nevezte azt a kevéske pénzt, amelyet a faluban mindössze egyetlen család kapott a kedvezménytörvény értelmében. Halálos bűnnek minősítette a magyar nyelvtanfolyamra járást. Azt az álhírt terjesztették el a nép között, hogy a magyar oktatás szervezői el akarják kergetni a pátert és magyar papot hozni helyette. Azt híresztelték, hogy a Magyarországra kirándulni vagy táborokba vitt gyermekeket el fogják adni (!). Amint beértem a faluba, közölték az ismerősök, hogy újra vigyázni kell a fényképezéssel, mert ahhoz megint „igazság” (engedély) kell, mint hajdan a diktatúra idején. Még 2005 nyarán is megállította a misét a külsőrekecsini pap, amikor maximális diszkrécióval és vaku nélkül próbáltam a templomajtóból egy fényképet készíteni. Kísértetiesen emlékeztet ez a rendszerváltás előtti módszerekre és légkörre. A magyar oktatás szervezői még 2003 nyarán is rettegésben éltek.

A környék hivatalnokgárdájának magatartása ma is lehetetlenné teszi, hogy a csángóság félelemmentes légkörben dönthessen saját identitását és nyelvhasználatát illetően. Nagy mértékben megnehezíti a csángó ügyet az a cinikus hozzáállás, aminek nagy szerepe van a klérus és a nacionalista hivatalnokréteg érvrendszerében. Eszerint minnek magyar liturgia a csángóknak, amikor csak románul tudják a misét és az énekeket. Generációkon keresztül eltiltották őket az anyanyelven való imádkozástól, majd arra hivatkoznak, hogy úgysem tudnak magyarul imádkozni. A másik jellegzetesen manipuláló csúsztatás a megfélemlített csángóság köreiben végzett népszámlálási adatokra való hivatkozás minden nemzetközi fórumon, ahol csak fölmerül a csángók kérdése. Számos adat bizonyítja a legutóbbi népszámlálások manipulált jellegét. A hetvenes években mutatta Domo-kos Pál Péter azt a Bákó megyei statisztikát, amely szerint a magyar nemzetiségűiek száma 0,0 % volt. Azóta „enyhült” a világ, a csángóság száma immár 1700 körülire „duzzadt”...

MHH 2002. március: „A moldvai katolikus templomokban vasárnap felolvasott főpásztori körlevél leszögezte: »A katolikusoknak nem szabad elfeledniük, hogy a nyelv, amelyet beszélnek, senkinek nem magántulajdona, hanem az Isten által ajándékozott eszköz. Azt a nyelvet kell tehát használni, amely a szentmiséken való részvételben elégedettséget nyújt, amely összeköt a közösség többi tagjával, és hasznossá tesz a társadalom számára. A iasi egyházmegyében a szentmisék román nyelven zajlanak. Ezt a nyelvet mindenki érti, ezt örököljük a családtól, ezt tanuljuk az iskolában, ezt használjuk a társadalomban, és ezen a nyelven folyik a keresztény lelki gondozás.« A segédpüspök szerint azért volt szükség a körlevélre, mert a népszámlálás űrlapján a csángó népcsoport szerepel ugyan, viszont a csángó nyelv nem. A körlevél világossá szeretné tenni a hívek számára, hogy – mivel nyelv nélküli nép nem létezik – ne vallják magukat csángónak.”

H 2002. március: „Két román polgárjogi csoport 2001. december 20–22-én vizsgálatot folytatott a csángók anyanyelvi oktatásának és a MCSMSZ munkájának akadályozásával és tagjainak zaklatásával kapcsolatban. Már 1997-ben is készítettek egy jelentést. Ebben leleplezték a minimális anyanyelvi liturgia kérésének megtagadását, a magyar nyelvű oktatás kérvényezőinek megfenyegetését, a hatóságok ellenségességét a magyar érzelműekkel szemben, ami a »kommunista rezsim ez irányú, igen jól kidolgozott politikájának folytatása«, valamint az 1992-es népszámlálásnak a csángók lélekszámára vonatkozó manipulálását”.

H 2002. március: „A bakói tanfelügyelőség pert indított a MCSMSZ ellen, többek között annak tisztázására, hogy ki pénzeli őket. Érdekes módon nem a nemrégiben alapított ellen-csángószövetség anyagi támogatásának eredete furdalja az oldalukat. (Ezt, a csángók magyar eredetét tagadni hivatott egyesületet stílusosan Dumitru Márton volt vasgárdista, magyarfaló, dilettáns történészről nevezték el)”.

Sok adat van arról és külön tanulmányt érdemelne, miként csúsztak a népszámlálások egyre inkább a meghamisító, manipulatív irányba. Lőrinczi Marinella (2005: 275) idézi Petrás Incze Jánost, aki szerint 1840 körül a moldvai katolikusok körülbelül háromnegyede magyar anyanyelvű, valamint az 1859-es népszámlálás adatát, miszerint a Bákó környéki katolikusok 86–94%-a a magyart adta meg anyanyelvnek. Említi Joanu Polescu erdélyi román újságíró felháborodását, hogy Bákó és Románvásár környékén egyes parasztok csak magyarul tudnak megszólalni. Fentebb már idéztük a vérmes gyógyírt, amit ennek orvoslására ugyanő javasolt a román kultuszminiszternek (Pozsony 2003: 132–133).

Hiba lenne megfélemezni ugyanakkor a pozitív tényekről kisebbségjogi téren.

A MCSMSZ honlapja közölte az *Először ismeri be hivatalos román állami szerv a csángók erőszakos asszimilációját* című cikkében: „Băsescu elnök 2006. december 18-án a Román Parlamentben a két ház együttes ülésén elítélte a kommunizmust, illegitim és barbár rendszernek nevezve azt. [...] A dokumentum külön fogalkozik a nemzeti kisebbségek kommunista időkbeli sorsával. A magyar kisebbség számára fenntartott részben az 536. oldalon három bekezdésben szó esik a moldvai csángók erőszakos asszimilációjáról és a katolikus egyház felelősségéről is: »A kommunista rendszer asszimilációs politikájának drámai következményei voltak a moldvai csángók helyzetére vonatkozóan is, egy olyan magyar nyelvet használó közösség, amely hozzávetőlegesen 60.000 főt számlál, Bákó és Neamț megyékben él. A moldvai csángók erőszakos asszimilációjának első kísérletei még a két világháború közti időszakból erednek, mely folyamatban a Római Katolikus Egyháznak komoly szerepe volt. A csángók nyelvi asszimilációjának elősegítése a Katolikus Egyház számára az Ortodox Egyházba való beolvasztás elleni harc eszköze volt. Ezen politika következményeként a moldvai csángók nem részesülhettek anyanyelvi műszezésben és oktatásban. Az egyházak elleni harcban a Román Munkáspárt kihasználta a Magyar Népi Szövetséget, amely által létrehoztak közel 40

magyar tannyelvű iskolát a moldvai csángómagyarok lakta vidéken, ezek fő küldetése az egyházi befolyás gyengítése volt ezekben a közösségekben. Ezeket az iskolákat fokozatosan számolták fel 1953 és 1958 közt. Az 1970-es, 80-as években az asszimilációs törekvések felgyorsítása nyomán mindazon moldvai csángó személyek, akik magyarnak vallották magukat, a milícia és a szekuritáté embereinek zaklatását kellett, hogy átéljék.«

Róka Szilvia, az MCSMSZ akkori elnöke tudósít *Kisebbségek Napja Bákóban* c. cikkében a honlapon:

„Első alkalommal kapcsolódott be Bákó megye a Kisebbségek Napja elnevezésű országos rendezvénybe. 2006. december 15-én a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége is részt vett a Bákó megyei Prefektúra által kezdeményezett és szervezett programon. A rendezvény házigazdája a George Apostu Kulturális Központ volt, társszervezők pedig a megyében élő kisebbségeket képviselő szervezetek: romák, örmények, zsidók, németek, csángómagyarok, lengyelek és olaszok érdekvédelmi szervezetei. Első alkalommal sikerült a megyében élő kisebbségeket egy asztalhoz ültetni, hogy bemutathassák szokásaikat, népviseletüket, sajátos kultúrájuk legjobb termékeit...”

A magyar nyelvű hitélet kérdése

A legutóbbi időkig tapodtat sem haladt előre a magyar nyelvű liturgia kérdése, az Európa Tanács javaslata ellenére konokul elzárkózik tőle a román katolikus egyház. Az utóbbi években azonban némi remény villant ezen a téren is a tisztességes rendezésre.

Sok erdélyi és magyarországi pap próbált magyar nyelven misézni Moldvában jártában, de legtöbbször megtagadták az engedélyt. Megintcsak Jáki Sándor Teodóz bencés szerzetes atya könyvében találni erről a legátfogóbb beszámolót.⁵³

⁵³ MHH 1998. május: „A bákói püspök körlevélben szólította föl a csángó falvak lakosságát, hogy ne érintkezzenek külföldiekkel, hanem az érdeklődőket irányítsák a falu papjához”.

MHH 2000. december: „Egyik barátom, akivel interjút készítettem a megtorlásokról, elmondta, hogy a klézsei pap kiült a templom elé mise előtt és mindenkivel aláíratta, hogy nem kérnek magyar misét.”

Nem enyhült a csángó származású bukaresti érsek, Ioan Robu és a jászvásárhelyi püspök Petru Gherghel magyarellenes tevékenysége sem. Utóbbi az anyanyelvi liturgia iránti kérelmeket egyszerűen csalásnak nevezte, a csángómagyar dialektust pedig „csángó zsargonnak” minősítette. (Alább látni fogjuk, hogy hozzáállása a lagújabb vatikáni direktívákhoz igazodva talán enyhülőben van).

A román egyházi és világi politikusok között szokás manapság a csángómagyar nyelvjárást külön nyelvként említeni. Már 1991-ben tiszteletteljes hangvételű levélben reagált kilenc moldvai származású, Erdélyben szolgáló magyar pap Ioan Robu bukaresti érsek kijelentésére, miszerint „A csángók csángóul beszélnek”. Megdöbbenően lekezelő, feudális hangvételű, kioktató levélben válaszolt paptársainak. Az érsek soviniztáknak nevezi őket, gunyorosan írja: „A ti nevetek is el van csúfítva. Így írtátok alá otthon? Ki ajándékozott nektek új ékezeteket és neveket (a levélváltás szövegét lásd pl. a MHH 1993 márciusi számában). A szabófalvi születésű csángó érsek 1944. november 6-án Kézdivásárhelyen született, amit utólag igyekszik letagadni (Iochom István cikkét idézi az MHH 1993 márciusi száma). Apja és keresztpapja is rendőr volt. A magyargyűlölő érsek megfeledekzik róla, hogy néhány évtizeddel azelőtt a hatóságok valóban erőszakkal kicserélték számtalan csángó nevét.

A legősibb magyar nyelvjárás külön nyelvvé nyilvánítása tudatos politikai torzítása a valóságnak, a magyar kultúrkörtől való további elszigetelésük eszköze. Talán nincs már messze az az idő, amikor a célzatos tudományhamisítás visszaüthet. Külön nyelv a csángó, amelyet csak kb. hatvanezren beszélnek? Eggyel több ok arra, hogy az UNESCO, a FUEV és a többi erre hivatott szerv maximális kulturális támogatást és védelmet biztosítson neki! (A nyelvjárások védelme nem, vagy alig szerepel a nemzetközi kultúrvédő programokban, a kiveszőben lévő nyelvek védelme viszont annál inkább).

Jáki Sándor Teodóz (2004: 200–201, 209) egy 1997. szeptember 7-i tévériport kapcsán kifejti, hogy a liturgia „csángó nyelvre” fordítása semmi más, mint késleltető manőver, egyetlen célja a magyar nyelvű liturgia bevezetésének további elodázása. A csángókat valójában jól ismerő moldvai klérus nyilvánvalóan tudja, hogy a csángó dialektus magyar nyelvjárás és semmi más. Kerek tíz esztendeje várunk erre a beigért fordításra, semmi jele nincs, hogy valaha belekezdtek volna.

Számos alkalommal kérték a csángók a magyar liturgia bevezetését. A pusztinai kérvényezőket egyenként hívatta be és fedtte meg a püspöki

helynök és kudarcba fulladt a csángók 1998-as próbálkozása is (Jáki 2004: 206, Harrach 1998).

Nagy volt a bizalom, amikor Jean-Claude Périsset bukaresti pápai nuncius 1999-ben fogadta a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének Pusztinát, Klézsét, Lészpedet, Forrófalvát, Nagypatakot, Trunkot és Szabófalvát képviselő tizennyolc küldöttét a bákói esperességen, amint erről Beke György, a „csángók gyóntatója” tudósított az *Új Ember* 1999. december 19-i számában. Annál nagyobb volt a csalódás, amikor a nuncius teljeséggel a moldvai klérus propagandáját követve azt nyilatkozta a Duna TV-nek, hogy a csángóság nem szereti és nem igényli a magyar nyelvet. A fiatal csángó értelmiség mégsem vesztette el reményét és az elmúlt években is megkereste a pápai nunciust a magyar liturgia ügyében.

Mindezek ellenére személyes meggyőződésem, hogy igenis ezen a területen is javulást hoz a jövő. Egy-egy pozitív jelenséget máris észlelhetünk.⁵⁴

A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége (MCSMSZ) honlapján több biztató cikk is utal az enyhülő hangnem halvány jeleire. A pusztinai Nyisztor Tinka, aki a MCSMSZ vallási felelőse, mindenkinél többet tett a magyar nyelvű mise érdekében. Szelíd, de határozott hívői hozzáállását ma már nem veszik semmibe az egyházi vezetők. Sokáig a szülei udvarán tartottak magyar misét, dacolt Petru Ghergel jászvásári püspök neheztelésével, felkereste a pápai nunciust Bukarestben, sőt harmadmagával a Vatikánba is elment kijárni az igazukat.

A pusztinai csángó asszonyok vatikáni missziójáról szóló cikk reménykeltő és egyúttal olyan jól jellemzi a csángók magyar liturgiával kapcsolatos kálváriáját, hogy teljes szövegét közöljük:

„A moldvai csángómagyarok a XVII. század dereka óta küldik könyörgő leveleiket Rómába, a Szentséges Pápához, amelyekben anyanyelvükön

⁵⁴ A bukovinai Mária kegyhelyen, ahova a csángók közül is sokan elzarándokolnak, reggel 8 órakor magyar nyelvű mise van a Mária mennybemenetele búcsún (Jáki 2004: 207–208). Így azok a csángó zarándokok is hallhatnak magyar misét, akiket a helyi páternek sikerült lebeszélni a csíksomlyói zarándoklatról.

2007 nyarán értesültünk Pataky Istvánnak a *Magyar Nemzet* július 9-i számában megjelent cikkéből arról, hogy Lujzikalagorban három helyi származású, Gyulafehérváron végzett pap magyarul celebrálta szintén kalagori paptársuk első miséjét. Amennyiben igen a válasz a cikk alcímében felvetett kérdésre (*Áttörés a csángók anyanyelvi vallásgyakorlatában?*) az igen jó irányt jelentene a román csángópolitikában.

prédikáló, lelki üdvösségüket szolgáló papért, magyar vallásgyakorlatért könyörögnek. Ehhez azonban Románia megalakulása (1864) és a jászvásári (Iași-i) püspökség létrejötte (1884) előtt is csak elvétve, néhány lelkiatya emberségéből juthattak. Azóta pedig, hogy a moldvai egyházmegye vezetői a püspökség engedélyezéséért cserébe szerződést kötöttek a román állammal a római katolikus vallású moldvai magyarok elrománosítására, a magyar szót kegyetlenül kitiltották a templomokból. Ennek következtében a XXI. század elejére a mintegy 250 ezer moldvai katolikusnak már csak hozzávetőlegesen egyharmada beszéli a magyar nyelv középkori elemekben gazdag, jórészt nyelvújítás előtti állapotban lévő nyelvjarását, amihez a csángók számottevő része ma is őszintén ragaszkodik.

Ezek az alázatosan könyörgő levelek a legutóbbi időig süket fülekre találtak a Vatikánban, mert a népük ellenségeivé nevelt moldvai papok félre tudták vezetni a római katolikus egyház legfőbb vezetőit, s el tudták hitetni velük, hogy térítőmunkát végeznek: terjesztik a római katolikus vallást a görögkeleti románok között. Pedig nem tesznek egyebet, mint a Csángóföld a magyar nyelvű római katolikusait románul beszélő római katolikusokká asszimilálják. Elszabotálják tehát nemcsak a II. Vatikáni Zsinatnak az anyanyelvű ígehirdetést elrendelő határozatát, hanem Jézus Krisztus tanítványaihoz szóló felhívását is: menjetek és hirdessétek az evangéliumot minden népnek a maga nyelvén!

A moldvai csángómagyarok közül egyre többen és mind hangosabban követelik az anyanyelvű vallásgyakorlat alternatív lehetőségét, különösen amióta az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1521/2001. számú dokumentumában a leghatározottabban ajánlotta Románia számára a csángók, mint »magyar származású római katolikus népeesség« alapvető emberi jogainak megadását. Az anyanyelvű oktatás terén már vannak biztató, bár korántsem elégséges eredmények, de az anyanyelvű vallásgyakorlatot a moldvai egyházmegye papsága továbbra sem teszi számukra lehetővé.

Kérésük nyomtatékos előterjesztése érdekében három pusztinai magyar asszony – *Nyisztor Tinka, Tamás Magdolna és Csobán Magdolna* – 2006. október 3-án Rómába utazott, hogy eljuttassák XVI. Benedek pápához a moldvai magyarok tájékoztatását anyanyelvű vallásgyakorlatuk nehézségeiről, és kérik, a Szentszék teljesítse kérésüket.

A pusztinai plébános 1990 óta akadályozta, hogy hívei anyanyelvű misét kérhessenek és kaphassanak. A kérvények aláíróit a Szentségek kiszolgáltatásának megtagadásával fenyegette, és sorozatosan megalázta.

Ennek ellenére a falu lakosságának egy jelentős csoportja nem adta fel a reményt. Újabb és újabb beadványokat küldtek a Iași-i püspökséghez.

2006. áprilisában közölték a bukaresti nunciatúrával és a jászvásári püspökséggel, hogy a helyzet megoldatlansága miatt személyesen terjesztik kérésüket a Szentszék elé. A bukaresti nuncius támogatta az elhatározásukat, a püspökség azonban igyekezett lebeszélni őket az útról.

2006. augusztus végén a iași-i püspök – engedve a hívek nyomásának – Pusztina mindkét papját elhelyezte a faluból és két másikat helyezett oda. Egyikük máris megengedte, hogy a misén kívül a templomban magyarul imádkozzanak a hívek, s békülékenyen úgy nyilatkozott, hogy válalna magyar nyelvű misét, ha a püspök hozzájárul.

A három pusztinai csángó asszony a Vatikánban a Püspöki Kongregációnál Giovanni Batista Rei bíboros titkárával tárgyalt, akit korábban már igen korrektül tájékoztatott a csángók anyanyelvű vallásgyakorlatának helyzetéről Jean-Claude Périset bukaresti nuncius. Lefordította és elküldte számára a pusztinai helyzetről készült tájékoztató anyagot. Az asszonyok beszámoltak a rájuk nehezedő egyházi nyomásról, a bíboros titkára pedig megköszönte a felvilágosítást, amiből kiderült, hogy ők nem »csángó« misét kérnek – mint a jászvásári püspöktől hallották, hanem magyart. Ez újdonság volt a számukra. Közölték a küldöttséggel, hogy a pusztinai papok váltása az ő kezdeményezésükre történt. Tárgyaltak a Vatikáni Állam titkárságával (Segrataria di Stato del Vaticano), közelebbről Mons. Parolinnal és titkárával. Ők a jászvásári püspök szubjektív szemlélete alapján informálódtak. A tárgyalások során a Vatikán részéről felvetették, hogy miért kell magyar mise, ha mindenki tud románul. A küldöttség tagjai, a Vatikán képviselőinek örömeire szóba hozták, hogy politikai szándékok is lehetnek a háttérben. Őket úgy tájékoztatták, hogy a csángók Magyarország nyomására kérik a magyar nyelvű misét. A küldöttség tagjai azonban a legőszintebben elmondták nekik, hogy a politika a jászvásári püspökség és a román állam körében keresendő, nem pedig a jogaikat kérő csángóknál.

Végtelenül meglepte a Vatikáni Titkárságot, hogy a csángó asszonyok egymás között időnként magyarul beszéltek, mert a jászvásári püspöktől olyan tájékoztatást kaptak, hogy Moldvában minden katolikus románul beszél.

Nyisztor Tinka, a pusztinai Szent István Egyesület elnöke eredményesen nekítéli missziójukat, mert komoly biztatást kaptak a kérdés megoldására.

Végülis mindkét helyen támogatásukat ígérték. A csángók közölték tárgyalópartnereikkel, hogy továbbra is zörgetnek, s ezután már kihasználják az Európai Unió nyújtotta lehetőségeket is. 2007-től Brüsszelhez is folyamodnak, ha a római katolikus egyház nem tud megoldást találni anyanyelvű vallásgyakorlatuk megoldására.”

Nyisztor Tinka *Magyar misét kértünk a püspöktől* című cikkében arról számol be a MCSMSZ honlapján (forrás: <http://erdely.ma/>), hogy a jászvásári püspök náluk járt és „a püspök megmondta: lehet imádkozni magyarul a templomban, lehet mondani az olvasót magyarul es”. Így summázza a látogatást: „A püspök úr korábbi látogatásaihoz képest most egészen másképp történt minden. Még akkor is, ha nem mondta ki a bűvös szót, »magyar mise«, érezni lehetett a nyitottságát, érezni lehetett egyfajta közeledést, amelyet idáig soha nem tapasztaltunk. Nem csak annak örültünk, hogy nagyon megdicsérte a viseletünket és hogy meghívott az oltárra közös fényképet készíteni. Sokkal nagyobb öröm volt számunkra, hogy végre méltóan beszélt Szent István királyról, templomunk védőszentjéről.” Kiderült, hogy a korábban magyarellenesség hírében állott csángó püspök magánbeszélgetésekben „arra biztatta az embereket, hogy imádkozzanak, mert ő is azt teszi, és biztosan hamarosan lesz magyar mise a templomban”.

Szintén Nyisztor Tinka tudósít róla, hogy a 2008. március 2-án a pusztinai pappal tanácskoztak és újra felvetették neki magyar misével kapcsolatos kérésüket: „Hogy ne maradjon feledésben, írásban is leadtuk kérésünket. Ezt fogjuk tenni a következő vasárnapon is... Mivel jön a húsvét, szeretnénk lelki békét, szeretnénk gyónni, de végre magyarul. Talán valaki a hegyen túlról eljön gyóntatni, misézni... Mi semmi különöset nem akarunk, csak imádkozni magyarul a pusztinai Szent István király templomban” (cikke a MCSMSZ honlapján).

Az első magyar nyelvű mise a pusztinai Szent István templomban címmel ír Nyisztor Tinka a honlapon (2008. május 12.): „A május 8–9. között Bákóban szervezett *Veszélyeztetett Örökség – Veszélyeztetett Kultúrák* című nemzetközi tudományos konferencia keretén belül lehetőség nyílt az első magyar nyelvű mise megtartására a pusztinai Szent István templomban... A szentmisét Pogár Róbert magyarfalusi származású pap celebrálta a konferencia résztvevői számára. Nagy volt a meglepetés, amikor a falubeliek is nagy számban megjelentek. A mise alatt nagyon szépen énekeltek a szentes énekeket úgy a gyermekek, mind a felnőttek is. Ez az

egy alkalom sajnos nem jelenti azt, hogy a helyi egyház a továbbiakban engedné a magyar nyelvű misét a híveknek...”

MCSMSZ honlapja, 2008. június 25.: *Göncz Kinga magyar külügyminiszter június 23-án, hétfőn, a Vatikánban találkozott partnerével, Dominique Mambertivel valamint Tarcisio Bertone bíboros államtitkárral.* Göncz Kinga a vatikáni külügyminiszternek felvetette a határon túli magyar közösségek, különösen a csángók segítésének kérdését, többek között a csángó magyarok anyanyelvű misézésének problémáját. A vatikáni diplomácia vezetőinek ismert volt a probléma. Mamberti és Bertone bíboros megerősítette, hogy már tettek „aktív lépéseket” ez ügyben, elsősorban a magyar nyelvű misézés biztosítása érdekében. Egyetértettek abban is, hogy ezt a munkát, ezt a támogatást folytatni kell, kiterjesztve általában az anyanyelv, az anyanyelvi oktatás és a kultúra megőrzésének területeire is.

Szintén a honlapon olvashattunk 2008. május 16-i dátumozással egy interjúrészlet Szerdahelyi Csongorral, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia titkárság vezetőjével folytatott beszélgetésből, miszerint „...A csángók anyanyelvi pasztorizációjában a román–magyar püspöki találkozó előrelépés lesz, ám a Vatikán bevonása nélkül. A román püspöki kar belátta, hogy a csángók kérése jogos, és amennyiben a magyar nyelvű misézés megvalósul, az pozitív hatással lesz a két Püspöki Konferencia kapcsolatára is. Ne feledjük, ez az első olyan kétoldalú találkozó, ahol kényesebb kérdések megvitatására sor kerülhet! ...Az előzetes tárgyalások pedig feljogosítanak minket a bizakodásra, hogy lesz tényleges fejlemény a csángók ügyében.”

MCSMSZ honlapja, 2008. május 9.: „Ősszel Budapesten találkoznak a magyar és a román püspökök... A Moldvai Csángómagyarok Szövetsége írásban tájékoztatta Erdő Pétert a legutóbbi időkben előfordult egyházi visszasságokról, s kérte a bíborost, hogy vesse latba befolyását annak érdekében, hogy békés megoldás szülessen a magyar nyelvet és kultúrát és saját anyanyelvüket egyaránt ápolni, őrizni akaró moldvai csángók ügyében.”

Adja Isten, hogy a megvillant reményeket ne kövessék csalódások mint eddig annyiszor.

Súlyos szociális gondok

Az 1970–1980-as években a csángó férfiak zöme bákói gyárakban és üzemekben dolgozott, az asszonyok művelték a földet. Az 1990-es években ezerszám bocsátották el a csángó férfiakat. Fiatalok és idősek egyaránt állás nélkül tengenek. A rendkívül magas gyermekszám következtében (Klézsében becslések szerint 7-8 körül van az átlagos gyermekszám) a föld nem elegendő, nem tudja eltartani a sok otthonragadtat. Az elszegényesedés, agrárproletarizálódás minden eddigit fölülmúl. A családfők jelentős része korábban Magyarországon próbált szerencsét. Ez nagyon sokat jelentett nemzettudatuknak. Sajnos egyre többet toloncolt ki közülük az anyaország. Így ma a világ minden tájára járnak el dolgozni Magyarországhelyett.

Napjainkban általános jelenség Romániában és Bulgáriában, hogy hatalmas tömegek dolgoznak Spanyolországban, Olaszországban, Görögországban, Izraelben és különböző fejlett nyugati országokban. Ennek az ára az, hogy sokszor hosszú időre meg kell válniuk a családtól. Nagy mértékben áll ez a csángómagyarokra is. Szinte nem lelni olyan családot, amelyből valaki ne járt volna külföldön dolgozni. Akiknek beválik a számítása, esetleg meggazdagodva térnek haza, nagy házakat építenek és jó esetben otthon is vállalkozásba kezdenek. Sajnos ennek ellenére ritka még a helyi vállalkozás, inkább csak kis boltocskák, bárók nyílnak. Egyre gyakoribb azonban, hogy a csángók rossz néven veszik, ha a régi – szemükben szegényes és szégyellni való – házakat, viseletet fényképezi a Moldvát járó idegen. Nehezményezik, hogy nem az újjgazdag házakat mutatják be az interneten, tévében.

Nem tudhatjuk még, hogy hoz-e pozitív fordulatot Románia EU-felvétele 2007. január elsején a csángóság magyarországi munkavállalása szempontjából.

A szabadabb mozgás következtében sokan költöznek székelyföldi városokba is. A környezet lenéző, értetlen hozzáállása miatt közülük sokan a román kisebbség felé közelednek. Moldvában „leungurozták” őket, Székelyföldön „leoláhozzák”. E jelenséget Tánczos Vilmos analizálta a *Korunk* hasábjain (1995/1).

Nem rajzol fényes jövőt a Marius Cosmeanu szociológus vezette *A többnemzetiségű közösségek menedzsmentmodelljei* című felmérés sem.

A tanulmány négy romániai etnikai közösséget: a Suceava megyei Cacia településen lakó lengyeleket, a Máramaros megyei koltói romákat, a Bákó megyei Klézsén lakó csángókat és a Konstanca megyei Valea lui Traian település tatár lakóit vizsgálja szociológiai szempontból

„A felmérésből kiderült, hogy a koltói romák esetében erős fejlődésről lehet beszélni, ugyanakkor megőrzik nemzeti identitásukat is. A Valu lui Traian tatárjai fejlődésben vannak, de a konstancai betelepülések miatt fennáll annak a veszélye, hogy elveszítik identitásukat, a cacicai lengyelek a rossz infrastruktúra okozta elszigetelődés miatt gazdaságilag stagnálnak, de nem veszítik el nemzeti identitásukat. A legrosszabbul a klézsei csángók állnak, akik nagyon szegények, nincs perspektívájuk, kevés a fejlesztési projektjük, így fennáll annak veszélye, hogy elveszíthetik identitásukat is.” (MCSMSZ honlapja, 2008. jún. 25. forrás: *Népújóság*).

A Petrás Incze János Csángó Alapítvány tevékenysége

Számvetés

Elhangzott a 2003. május 17-én rendezett csángó esten a Magyar Házban.

Lám a kakukk az erdőben szüntelen ugyanazt mondja,
közben tart egy percnyi pihenőt, nincsen a világra gondja.

Most, hogy rokonok között vagyunk, vessük el mi is a gondot,
percnyi létünk múltó örömét tönkre ne tegyék a gondok.

(cseremisiz népdal, fordította Sente Imre)

1990-ben, mindjárt a kondukátor bukása után, bementünk Moldvába Hâkan Landeliussal, a „Mentsd meg a gyermekeket” szervezet volt vezetőjével. Az ott készített diáinkkal Hâkan végigjárta a dalarnai iskolákat és néhány hét alatt több mint másfél millió svéd koronát gyűjtött össze a csángók javára. Ablakot pucoltak a diákok, utcai zenét adtak, bazárokat szerveztek. A gyűjtésből tíz esztendő alatt európai szintre emelték a gyimesi visszamaradott gyermekek kórházát. Személyre szóló csomagokat küldtek minden nagyobb ünnepre a magatehetetlen gyimesbükkieknek, patkószöveget, gumicszimat, íróeszközöket. Soha egyetlen fölösleges holmit, egyetlen

megalázó, rongyos gúnyát. Kaszakövet. Olvasót. Gyógyszert. Élelmiszert. Mikor aztán 2001 nyarán egyik napról a másikra, állami rendeletre valóssággal kifosztották és felszámolták a kórházat, minden erejükből tiltakoztak, tiltakoztunk, de mindhiába. De a segélyakciót töretlenül folytatják.

Szegény embert ág is húzza. 1991-ben egy sereg moldvai falvat elmosott az ár. A szegényes vályogházakat valóssággal leborotválta a föld színéről. Három napra rá érkeztem a segélyszállítmánnyal, alig ismertem meg a falvakat. Az első csángó est bevételét így az árvízkárosultak segítésére fordítottuk. „Leszakadt a homály Moldovában” címmel (így ősi szóval mesélték a csángók) fényképkiallítással egybekötött gyűjtést rendeztünk magyarok és svédek között egyaránt.

A pápalátogatásra Budapestre utazó ezer csángó költségeihez is sikerült valamennyivel hozzájárulnunk.

Az egyik önképzőtáborban előadást tartottam a csángókról. Utána Dejan Florica Ágnes felajánlotta a dánok által rábízott 50 000 koronát a moldvai csángók számára.

Ezután csángó gyermekek székelyföldi vagy magyarországi taníttatására küldtük a gyűjtések eredményét. 1993-ban beindítottuk a Duna-TV parabolaantennák telepítését csángó falvakban. Szerencsére példánkat mások is követték, és ma százon felül van a parabolák száma Moldvában. Ez is csak egy csepp a tengerben. A 250 000 moldvai csángóból még 60-70 000 beszéli őseik nyelvét. Nagyon sok antenna elkelne még.

Támogattuk a kiváló fotóművész, Csoma Gergely csángókat megörökítő munkáját. Ő készítette el alapítványunk névadójának, Petrás Incze János moldvai papnak klézsei emlékművét. Ezt is támogattuk. Gyűjtést rendeztünk Harangozó Imre moldvai archaikus imagyűjteményének kiadására. Támogattuk a kiváló néprajztudós, Pozsony Ferenc által saját házában berendezett Csángó Múzeum létrehozását.

Archív felvételeimből négy csángó népzenei kazettát adtunk ki 1991 és 1997 között. 2002-ben pedig megjelent a *Moldvai csángó síposok, csimpolyosok* című CD-nk. Harmincnyolc évvel ezelőtt bukkantam csángó dudásokra, akikről akkor nem tudott a néprajztudomány. Azóta gyűjtők közöttük, ezt foglalja össze a lemez. Videofelvételeimből egy kisfilmet is készítettünk a moldva csángó dudásokról.

Jól tudjuk azonban, hogy „a segítséget beissza a nép, mint száraz föld az esőcseppeket”, ahogy sógorom Nyárád menti székely anyósa fogalmazta meg egyszer Csíkszeredában. Hányszor elfogott a kétség, a József Attila-i „fáradt,

vagy együgyű, vagy tán csak jó vagyok, reszketek, mint a fű és mint a csillagok”. Ifjúkorom titkos, nagy álma ott feszült bennem továbbra is: nemzetközi fórumok elé tárnai a csángók ügyét. Megismertetni a világgal Európa legelfelejtettebb kisebbségét – ahogyan Domokos Pál Péter nevezte őket.

És akkor, 1998-ban megtörtént a csoda. Onnan jött, ahonnan legkevesbé vártam volna. Greenpeace-esként hívtak meg előadni a magyar parlamentben rendezett *Magyarország 2000* találkozóra. Rövid előadásom után átballagtam a kisebbségi szekcióba. Itt már egy nagyobb lélegzetű előadást tartottam a moldvai csángók életéről és tragikus létviszonyairól. Utána bemutattak egy svájci magyarnak, Komlóssy Józsefnek. Egy olyan kisebbségvédelmi szervezet alelnöke, amelyik az Európa Tanáccsal szorosan együttműködik, megfigyelői státusszal rendelkezik a Tanács ülésein. Azt mondta, az előadás meggyőzte róla, hogy a csángók ügyét a Tanács elé kell vinni. Föl is hívott pár hónap múlva és arra kért, hogy egy hét alatt írjak meg egy angol nyelvű beszámolót a csángókról. Lázás sietséggel meg is tettem, a gävlei Dr. Gyulai Ferenc barátom szíves segedelmével. A nyáron már Vigh Anna Évával, Komlóssy Józseffel és feleségével jártuk Moldvát. Az utána következő évben Komlóssy egy kis csapattal elvitte Tytti Isohookana-Asunmaa asszonyt, Finnország volt kulturális miniszterét és Európa Tanács képviselőjét is Moldvába. Nagyon megfogta őt a csángók sorsa és részben az angol beszámoló szövege alapján nyújtotta be javaslatát a csángók kultúrájának védelmére. 2001 november 21-én véglegesen megszavazták és javaslattal fordultak Romániához. Ennek lényeges pontjai a magyar nyelvű iskolák, kulturálódás és liturgia engedélyezése. Korábban már több kipusztulásra ítélt kis finnugor nép védelmét harcolták ki az Európa Tanácsban. Sajnos sem Tytti asszony, sem Komlóssy József nem tudott eleget tenni meghívásunknak, de meleg üdvözlétüket küldik. Isten legyen minden lépésünkkel – ahogyan Domokos Pál Péter búczúzott az ezer csángótól 1991-ben a Szent István Bazilikában.

Domokos Pál Péter Európa legelfelejtettebb kisebbségének nevezte a csángóságot. Ünnepeles, próféta hangján viszont azt is sokszor mondogatta volt: eljön még az idő, amikor a világ fölfigyel az árván maradottakra. Úgy tűnik, hogy megértük ezt. De balga dolog lenne azt hinni, hogy immár itt a Kánaán. A kezdeti sikerek azonnal kiváltották a kicsinyes gyűlölködést: megtorlás megtorlást követ ma is.

Persze, még a legjobb magyarok között is elhangzik a kérdés: megengedhetjük-e magunknak, hogy a gyakorlatilag elveszett csángókra

pazaroljuk az energiáinkat, amikor az erdélyi magyarság is rohamléptekkel halad az elcsángósodás útján. De kérdem én: melyik anyának lenne szíve éppen legelesettebb gyermekét magára hagyni végső bajában?! Szabad-e orvosnak remény nélkül hagynia egyetlen betegét is, mégha meggyőződése szerint gyógyíthatatlan is?!

Tisztában vagyunk vele, hogy a csángóság nemzettudata megkopott, elhalványult. Tudunk róla, hogy Csíkszeredában csángók kértek román nyelvű misét. Tudjuk, hogy sok Székelyföldre költözött csángót lenéz a magyar környezet, és hogy ezért nem egyszer könnyebben szót értenek a helyi ortodox románnal, mint a katolikus székellyel. De aki ismeri évszázados megfélemlíttetésüket, kényszerű kameleon-életüket, az nem ítéli el őket ezért. Csak az menjen Moldvába, aki követi Domokos Pál intését: a csángókhoz csak nagyon sok szeretettel és alázattal szabad fordulni.

Nem tudhatjuk, hogy megmenthető-e még a csángóság, vagy végleg elveszett. Nincs is jogunk a jóslgatásra.

Kötelességünk mindent megtenni megmaradásukért. Nincs jogunk egy szegényebb, színtelenebb világot hagyni a jövő generációknak. Akárcsak a természet és a biológiai sokféleség, a kulturális sokféleség, a kisebbségi kultúrák védelme is egyszerűen kötelesség, tisztességi kérdés.

„Mily temérdek munka várt még, s mily kevés, amit beválték” – jut lépten-nyomon eszünkbe Arany János. Egy-egy ilyen csángó est azonban újrakelti bennünk a reményt. Talán sikerült valamennyire szétkürtölni az újfalusi csángó néni hajdani üzenetét. Ő az első Moldvába-vetődésemkor csak elment meltem az úton és odasúgta: *Mük nyelvünköt títsák*. Ha egy kicsit is sikerült eleget tenni megelőlegezett bizalmának, ha sikerült néhány melegszívű támogatót szerezni, megmozgatni néhány politikust és megnyerni egy pár fiatal az ügynek, akkor mondhatjuk Vörösmartyval, hogy: „Köszönjük élet áldomásodat, ez jó multság, férfimunka volt”.

Az Alapítvány ma is aktívan részt vesz a csángóság kultúrájának támogatásában, elsősorban parabolaantennák telepítésével és csángó gyermekek magyar nyelvű oktatásának segítségével, de munkáját kiterjesztette rászorult idős csángók szociális támogatására is. Ennek egy részét képezi a moldvai csángó dudamuzsika újraélesztésére tett erőfeszítésünk is.

Támogatást a Csángó fonden Petrás Incze János postgiroszámlára – 636 25 57-8 – lehet befizetni.

A Petrás Incze János Csángó Alapítvány nevében,
Stuber György

71. Komlóssy József, a FUEV kisebbségvédelmi szervezet alelnöke Klézsén tárgyal Istók György (balra) és Csicsó Antal (középen) csángó értelmiségiekkel. Klézse, 1998.

72. Tytti Isohookana-Asunmaa asszony és Komlóssy József a szerzővel Budapesten.

73. fénykép. Tytti Isohookana-Asunmaa asszony Svédországban.
Stockholm, 2001.

74. Tytti Isohookana-Asunmaa asszony Zerkula Jánost hallgatja.
Helsinki, 2002.

Council of Europe
F-67075 Strasbourg
To the attention of the Committee on Culture and Education

**DRAFT REPORT
ON the ENDANGERED CSÁNGÓ (CHANGO) MINORITY CULTURE
in MOLDAVIA - ROMANIA**

Text: by Dr. G. Stuber (S). presentation: by J.v. Komlóssy FUEN Vice-President (CH).

1. Introduction:

The ethnic group of the Csángó (read Chango) are a relic from the Middle Ages. That has survived in the peoples' melting pot of Moldavia. The Csángó are a unique "fossil", in some respect centuries behind our ages, with they preserved ethnicity, linguistic peculiarities, ancient traditions, and a great diversity of folk art and culture.

In our rapidly changing world the Csángó are helplessly exposed to the very strong influences of their environment. By now they, reached a late stage of assimilation. What could be done to save this unique East-Central European heritage, to strengthen this Ethnic Group and its individuals in their identity?

2. The Csángó settlements: (see the attached map)

Are in the eastern part of Rumania, in Moldavia, in villages around the cities of Bucău (Hungaria Bakó) and Roman (Románvásár), along the rivers Siret (Hungarian Szeret), Bistrita (Beszteree), and Trotus (Tatros) lives a folk-group which preserves traditional European methods of agriculture, body of beliefs, and mythology, as well as the most archaic dialect of the Hungarian language. They are called *Moldavian Csángó Hungarians*.

The Csángó-s are one of the best example of the beneficial effects of European cultural diversity. This folk-group has for centuries been living isolated from other areas where Hungarian is spoken, in an area with Rumanian majority. This resulted in the development of an ethnic isle with an individual, most specific culture, interacting with elements of Rumanian culture. This is perhaps best illustrated by the folk songs and ballads, which are living and developing even today. They show Hungarian as well as Rumanian elements. It is well known that many of the European ballads transgress the political and ethnic frontiers. One of the last fortresses of this common European ballad-culture is that of the Csángó-s whose study, fostering, and conservation is a very important task both for Hungary and Rumania, as well as for Europe.

Because the lifestyle of this folk-group shows in many respects still the marks of the Middle Ages, folklore and ornamental art flourish even today, achieving new products. The same is true for folk-tradition, the body of beliefs, and mythology.

This culture is today on the verge of extinction. Out of about 200 000 Catholic Csángó-s only 60 000 – 70 000 speak Hungarian. Only an all-European assistance can save their culture for Europe. It is desirable and highly urgent that the Council for Cultural Co-operation supports their language, religion, culture, and their possibilities to reach mass-media.

75. A szerző Európa Tanácsnak írt összefoglalója a csángóság helyzetéről, amelynek alapján Komlóssy József beindította a csángó ügy felvetését.